

Benešove dekréty

Rozhodnutia na HRANE DOBY

JAN MĚCHÝŘ

V poslednom čase sa opäť vynoril už takmer zabudnutý pojem Benešove dekréty. Je to 95 právnych noriem, ktoré spolu so štyridsiatimi ôsmimi vládnymi nariadeniami (na Slovensku s nariadeniami Slovenskej národnej rady), upravovali alebo ustanovovali československé právne pomery, a to v období, keď na československom území prestali platiť zákony Nemeckej ríše a Slovenskej republiky, a kým sa 28. októbra 1945 ustanovil zákonodarný orgán obnoveného štátu.

Mnohé z týchto právnych noriem a nariadení dodnes stoja za pozornosť. Iné sú už len zaujímavým čítaním ako napríklad úprava platov ministrov, poslancov i samotného Beneša. V časoch, keď sa ročná mzda robotníka či štátneho zamestnanca pohybovala v rozsahu od 20 do 50 tisíc Kčs, ročný plat prezidenta dekrét č. 56 stanovoval na 3 300 000 plus 3 000 000 na jeho úrad. Plat ministra bol podľa dekrétu č. 57 „iba“ 80 000 a predsedu vlády 120 000 Kčs ročne, ale obaja dostávali ešte 80 000 „funkčný prídavok“ plus 100 000 až 140 000 „na reprezentáciu“. Dekrét č. 106 stanovoval poslancom mesačný plat vo výške 12 000 Kčs. Predseda a podpredsedovia Národného zhromaždenia mali okrem toho nárok na ďalšie prídavky. Dekrét č. 116 určoval minimálny príjem pre duchovných určitých funkcií a hodností spolu s drahými prídavkami v rozsahu od 21 900 do 36 628 Kčs ročne. Súčasné diskusie však vyvolávajú iné dekréty.

DOBA VYVLASTŇOVANIA

Osem tzv. Benešových dekrétov neguje jeden z najposvätnějších princípov platných od čias starogréckeho tyrana Drakonta – princíp súkromného vlastníctva. Niekoľko ďalších dekrétov tento princíp modifikuje.

Dekrét z 19. mája 1945 čís. 5 Zbierky zákonov a nariadení „O neplatnosti niektorých majetkovo-právnych rokovanií z obdobia neslobody a o národnej správe majetkových hodnôt Nemcov, Maďarov, zradcov a kolaborantov...“ ešte neriešil otázku vlastníctva, ale už prenášal dispozičné právo na povereníkov novej štátnej správy.

Vlastnícke právo pozemkového majetku časti obyvateľov anuloval až dekrét z 21. júna č. 12 „o konfiškácii a urýchlennom rozdelení poľnohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov ako zradcov a nepriateľov českého a slovenského národa“. Nemcom odňal bez náhra-

dy všetku pôdu, a to bez ohľadu na jej rozlohu. Upresňujúcou smernicou sa stali dekréty č. 27 a 28 zo 17. a 20. júla „O jednotnom riadení vnútorného osídlenia“ a „O osídlení poľnohospodárskej pôdy Nemcov, Maďarov a iných nepriateľov štátu českými, slovenskými a inými slovanskými poľnohospodárstvami“. Práve tieto ustanovenia pôsobia dodnes osudovo a páliivo. Voči Maďarom sa tento dekrét realizoval v miernejšej podobe. Ich majetok až na výnimky nebol vyvlastnený a neboli ani deportovaní. Uplatnila sa tu zásada reciprocitu za majetky Slovákov, ktorí sa presídľovali z Maďarska na Slovensko.

ZOŠTÁTŇOVANIE NA VŠETKÝCH FRONTÁCH

V súčasných polemikách sa odsudzujú aj dekréty vyvlastňujúce alebo obmedzujúce súkromné vlastníctvo. Patrí k nim aj Dekrét z 11. augusta č. 50 Zb. „O opatreniach v oblasti filmu“ – prvé výrazné vyvlastnenie formou zoštátňenia. Dekréty z 24.10. 1945 č. 100 – 104 „O znárodnení baní a niektorých priemyslových podnikov“, „O znárodnení niektorých podnikov potravinárskeho priemyslu“, „O znárodnené akciových bánk“, „O znárodnení súkromných poisťovní“ a dekrét č. 104 o „Závodných a podnikových radách“, ktoré mali mať v národných podnikoch poradné a kontrolné právo. „Socializačný“ charakter mal aj dnes už celkom zabudnutý dekrét č. 63 z 25. augusta „O Hospodárskej rade“, ktorý okrem iného predpokladal aj vypracovanie hospodárskeho plánu vo všetkých oblastiach hospodárskeho života“.

Skutočne krutou „vyvlastňovacou“ normou je dekrét z 25. októbra 1945 č. 108 Zb. „O konfiškácii nepriateľského majetku a Fondoch národnej obnovy“. Nemcom – teoreticky aj Maďarom – konfiškoval ich nielen nehnuteľný, ale aj hnutelný majetok okrem odevu, bielizne a nevyhnutných životných potrieb. Okrem iného určoval aj právo odňať Nemcom deportovaným z územia ČSR do Nemecka všetko okrem odevu a príručnej batožiny o váhe 30, maximálne 50 kg.

TRI HLADISKÁ

V tomto období sa „znárodňovalo“ nielen v Albánsku, kde pracujúci vyvlastnili bohatým bejom aj ich stáda kôz, ale zoštatňovalo sa aj na najposvätejšej pôde súkromného vlastníctva – vo Veľkej Británii, vo Francúzsku, Taliansku, Belgicku a v iných krajinách, o tradícii silného sociálneho hnutia nehovoriac.

Vyvlastnenie majetkových hodnôt príslušníkov okupačnej mocnosti (Nemcov) na jeseň roku 1945 uznala medzinárodná konferencia zástupcov víťazných mocností ako oprávnený akt, ako formu náhrady za škody spôsobené okupáciou.

Pokiaľ boli zoštatnené majetkové podstaty, ktoré nespádali pod dekrét č. 5, prípadne 12, je potrebné zdôrazniť, že dekréty č. 100 až 103 určovali, že za tento majetok sa poskytuje náhrada (napríklad dekrét č. 100 z 24. októbra 1945) okrem iného v cenných papieroch, ktoré mali prinášať bývalým vlastníkom prakticky rovnaký zisk ako dovtedajšie vlastnícke právo... Tieto záväzky vláda nedodrжала, nie však vinou dr. E. Beneša.

RETRIBÚCIA,
ČIŽE POTRESTANIE

Ďalšiu skupinu dekrétov tvorili nariadenia účtujúce s fašistickou ideológiou a jej nositeľmi. Retribučný dekrét z 19. júna 1945 č. 16 Zb. „O potrestaní nacistických zločincov, zradcov a ich pomáhačov a o mimoriadnych ľudových súdoch“. Určoval, že dlhoročným väzením a v mnohých prípadoch aj smrťou mal byť potrestaný každý, kto sa dopustil velezrady, kto spôsobil – aj ako udavač – smrť alebo väzenie osôb, propagoval alebo podporoval okupačnú moc, kto sa dopustil „lúpeže ľudí“ a zaobchádzania s človekom ako s otrokom... alebo iných zločinov proti ľudskosti.

Dekrét z toho istého dňa č. 17 „O Národnom súde“ stanovil, že pred osobitný senát (menovaný vládou) budú postavené osoby, „ktoré boli vedúcim postavením v politickom živote, vysokým úradom, vysokou velitelskou funkciou... (a pod.) viazané byť svojim spoluobčanom vlasteneckým vzorom...“

Dekrét č. 16 sa nevzťahoval na územie Slovenska. Tu retribúciu kodifikovalo Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. n. SNR z 15. mája 1945. (Nariadenia SNR mali vtedy na Slovensku platnosť zákona.)

Trestné činy proti štátu spadali pod stále platný zákon na ochranu republiky č. 50/23 z marca 1923. Trestné činy proti osobám a majetku spadali dokonca pod trestný zákon z čias rakúskej monarchie č. 117/1852 ríšskeho zákonníka, na Slovensku prípadne pod zákon 320/1940 Zb. zák. (Dr. Jozef Tiso sa teda dopustil trestných činov nie podľa dodatočných, ale tradičných právnych noriem.) Fakticky bol dekrét č. 16 zbytočný, pretože v princípe nedefinoval – okrem udavačstva – nijakú novú kategóriu trestných činov. Pre mimoriadne situácie však stanovoval vyššie tresty, aké platili počas 1. republiky alebo Rakúsko-uhorskej monarchie.

KOLAPS PRÁVNEHO ŠTÁTU?

V súlade s dekrétom č. 16 bolo v českých krajinách obžalovaných približne 130 tisíc osôb. Boli medzi nimi vojnoví zločinci, ale aj nevinní ľudia. Vzhľadom na úmrtie alebo nezvestnosť časti obvinených sa realizovalo len asi 100 tisíc procesov. V týchto procesoch štyria z piatich obžalovaných boli oslobodení pre nedostatok dôkazov alebo pre nevinu.

Dekrét z 27. októbra č. 126 „O osobitných nútených pracovných oddieloch“ okrem iného

niektorých previnení proti národnej cti“ sa nazýval „malý dekrét“. Sankcionoval príslušníkov českého (v tomto prípade nie slovenského národa), ktorí „neprístojným správaním urážajúcim národné ctenie... vzbudili verejné pohoršenie!“ Rozsudky vynášali okresné národné výbory, výška trestu bola určená väzením do jedného roka alebo pokutou do výšky jedného milióna korún, prípadne oboje.

PROTI NEMCOM A MAĎAROM

Päť Benešových dekrétov je výslovne zameraných proti Nemcom a Maďarom v obnovení ČSR. Okrem už spomínaných dekrétov č. 16 a 108 je to dekrét z 2. augusta 1945 č. 33 Zb. „O úprave československého štátneho občianstva osôb národnosti nemeckej a maďarskej“. Boli zbavení štátneho občianstva a občianskych – demokratických (dnes by sme povedali ľudských) – práv. Iba formálne túto diskrimináciu dopĺňali dekréty z 18. októbra č. 122 a 123 Zb. „O zrušení nemeckej univerzity v Prahe“ a o „zrušení nemeckých vysokých škôl technických v Prahe a v Brne“. Školy nižšieho stupňa sa likvidovali fakticky.

Nemecké i maďarské školstvo však nevzniklo až počas vojny. Naopak. Už za 1. republiky mohol nemecký občan v ČSR získať úplné školské vzdelanie vrátane univerzitného výlučne v materinskom jazyku. Po Mnichove, keď bolo české pohraničie pripojené k Nemecku, boli v tejto „Sudetskej župe“ zrušené všetky české školy. Po vzniku NDR mohol zvyšok nemeckej menšiny v Československu požiadať o obnovenie štátneho občianstva, záujem však bol minimálny. Príčiny boli napríklad aj v tom, že Nemci ako zahraniční príslušníci boli zbavení vojenskej povinnosti.

ČO BY SME MALI VEDIET

Pojem Benešove dekréty je vecne nesprávny. Každý z nich uvádzala jasná preambula: „K návrhu vlády (a vo väčšine prípadov aj) po dohode so

Slovenskou národnou radou ustanovujem...“ Tzv. Benešove dekréty sú v skutočnosti dokumentmi vypracovanými vtedajšou vládou (v ktorej mali Slováci 9 z 24 kresiel), v ktorej boli rovnomerne zastúpené všetky vtedajšie politické strany.

Všetky Benešove dekréty boli dodatočne potvrdené legitímnym zákonodarným orgánom! Bol to ústavný zákon z 28. marca 1946 č. 57 Zb., ktorý ustanovuje (čl. 1. odst. 2), že „Všetky dekréty prezidenta republiky sú od svojho počiatku považované za zákon“. Fakticky aj formálne preto nesie zodpovednosť za tieto zatracované právne normy celý český a slovenský národ, aspoň do tej miery, v akej poslanci národného zhromaždenia vyjadrujú mienku väčšiny národa.

Pripomeňme si ešte, že nijaký z Benešových dekrétov nezakotvuje odsun Nemcov alebo Maďarov. Tento princíp (deklarovaný v Košickom vládnom programe) je však uznaný v 13. článku Postupimskej dohody podpísanej 2. augusta 1945 všetkými zástupcami víťazných mocností (VB, USA, ZSSR, Francúzsko)!

Ročník 1946.

Sbírka zákonů a nařízení
republiky Československé

Částka 28.

Vydána dne 3. dubna 1946.

Cena Kčs 1.—

OBSAH:

(57. a 58.) 57. Ústavní zákon, kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky. — 58. Vyhláška, kterou se stanoví výše výrobních, skládkářských a manipulačních výtrat u nápojů a hrozná a číselná výše monopolní daně z lihu.

57.

Ústavní zákon

ze dne 28. března 1946,

kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky.

Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto ústavním zákoně:

Článek I.

(1) Prozatímní Národní shromáždění schvaluje a prohlašuje za zákon ústavní dekrety a dekrety prezidenta republiky, vydané na základě § 2 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 15. října 1940, č. 2 Úř. věst. č. 1. (č. 20/1945 Sb.), o prozatímním výkonu moci zákonodárné, a to včetně práva uveřejnění ústavního dekretu, pokud se tak již nestalo.

(2) Veškeré dekrety prezidenta republiky jest považovati od jich počátku za zákon; ústavní dekrety buďto považovány za zákon ústavní.

(3) Ozemní a časová platnost předpisů v předcházejících odstavcích uvedených zůstává beze změny.

Článek II.

Tím se provádí a mění čl. 5, odst. 1 a 2 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 8. srpna 1944, č. 11 Úř. věst. č. 1, o obnovení právního pořádku, ve znění zákona ze dne 19. prosince 1945, č. 12 Sb. z roku 1946, jímž se schvalují, doplňují a mění předpisy o obnovení právního pořádku.

Článek III.

(1) Ústavní dekrety a dekrety prezidenta republiky, uvedené v článku I, budou uveřej-

něny do 18 měsíců jako příloha Sbírky zákonů a nařízení republiky Československé, pokud nebyly v této sbírce již otištěny.

(2) Tento ústavní zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provedou jej všichni členové vlády.

Dr. Beneš v. r.

Fierlinger v. r.

Gottwald v. r. Kopecký v. r.
Dr. Stránský v. r. Laušman v. r.
Široký v. r. Šurá v. r.
Dr. Srámský v. r. Dr. Pieter v. r.
Ursíny v. r. gen. Haas v. r.
Masaryk v. r. Hála v. r.
gen. Svoboda v. r. Dr. Solís v. r.
Dr. Ripka v. r. Dr. Procházka v. r.
Nosek v. r. Majer v. r.
Dr. Šrobár v. r. Dr. Clementis v. r.
Dr. Nejedlý v. r. gen. Dr. Ferjenčík v. r.
Dr. Dětina v. r. Lichner v. r.

58.

Vyhláška ministra financí

ze dne 23. března 1946,

kterou se stanoví výše výrobních, skládkářských a manipulačních výtrat u nápojů a hrozná a číselná výše monopolní daně z lihu.

Podle § 60, písm. a) a § 100, odst. 3 zákona ze dne 19. února 1946, č. 30 Sb., o nové úpravě československého práva v oboru nepřímých daní a státních finančních monopolů, vyhláškou, a to pro Slovensko v dohodě a pověřením financí:

pripúšťal aj zriaďovanie koncentračných táborov pre odsúdených nepriateľov a zradcov. Dekrét č. 71 z 19. septembra „O pracovnej povinnosti osôb, ktoré boli pozbavené štátneho občianstva“, dával národným výborom právo zaobchádzať s inkriminovanými osobami ako s väzňami odsúdenými na nútené práce.

Tri dekréty stanovovali sankcie voči tým, ktorí počas okupácie zlyhali morálne.

– Dekrét z 20. augusta č. 59, „ktorým sa rušia menovania verejných zamestnancov z čias neslobody“, anuloval nenáležitý služobný postup v uvedenom období (kto bol za horlivosť povýšený, musí sa prinavrátiť k pôvodnej služobnej triede).

– Dekrét zo 4. októbra č. 105 „O očistných komisiách na preskúmanie činnosti verejných zamestnancov“ služobne postihoval (od pokarhania po prepustenie zo služobného pomeru a stratu výhod) zamestnancov, ktorí v čase neslobody porušili vernosť republike, previnili sa proti národnej cti alebo povinnosti národnej súdržnosti.

– Dekrét z 27.10. č. 138 Zb. „O trestaní